

Felix Davídek a skrytá církev: čtvrtstoletí poté

JIŘÍ HANUŠ

Jako o šťastném období se mluví o zlatých dekádách, v nichž došlo ke společenskému oživení, rozvoji kulturních i politických aktivit. Jakkoli je to výraz generalizující a nepostihující celek společnosti, přece jen se mi zdá, že má svou hodnotu a že do jisté míry nabízí orientaci v dosti nepřehledném historickém terénu. Pro generaci dnešních osmdesátníků takové zlatavé období představují léta šedesátá se svým politickým táním, idealizací politiky v podobě socialismu s lidskou tváří, vynikajícími českými filmy a obnovováním občanské společnosti ve všech jejích složkách. Pro část mé generace představují tento „zlatý věk“ léta devadesátá – se svým postrevolučním sametovým étosem, obnovováním standardních demokratických struktur, liberálním hospodářským prostředím, nadějí na rychlý přechod z husákovského bezčasí do skutečných dějin.

V osobní rovině tato idealizace může nabýt velice specifických forem. Pro mne jsou mimo jiné devadesátá léta spojena s psaním knížky o skryté církvi a Felixi M. Davídkovi. Její první a posléze rozšířenou verzi jsem koncipoval a psal se svým kolegou a přítelem Petrem Fialou (*Koinótés. Felix M. Davídek a skrytá církev*. CDK, Brno 1994, druhá, rozšířená verze vyšla pod názvem *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. CDK, Brno 1999).

Musím na začátku konstatovat, že se mi už nikdy a s nikým nepodařilo psát knihu tímto způsobem. Nebylo to jako dnešní praxe, tj. rychlé dopisování nahozených textů prostřednictvím mailové korespondence. Scházeli jsme se „poctivě“ osobně, a to velmi často, diskutovali jsme nad každým odstavcem a nad problematičtými formula-

cemi. Naše setkávání byla někdy tak intenzivní, že jsme se ocitli v jakémsi tvůrčím opojení a častovali se různými výroky načerpanými v pramenech nebo při setkáních s pamětníky. Dnes s Petrem Fialou používáme například Davídkovo rčení *Selhali mnozí!*, arci již v jiných souvislostech.

Iniciační zážitek

Bádání o předním představiteli skryté katolické církve na Moravě představovalo pro mne jistý iniciační zážitek, a to v mnoha směrech. Bylo to jakési propojení dobrého tématu i velmi osobního zájmu, mixtura, která nám „spadla do klína“ v pravý čas. Jednalo se o skvělé téma. Mohli jsme identifikovat určitou vyhraněnou a specifickou společenskou skupinu s charismatickým vůdcem, který určoval její ráz. Náboženský charakter této skupiny umožňoval úvahy nad klasickými aspekty ortodoxie a heterodoxie. Časová blízkost komunistického režimu umožnila zamýšlení nad povahou pronásledování křesťanů a srovnávání situace v padesátých a například osmdesátých letech. Mohli jsme se zamýšlet nad konkrétními projevy křesťanských aktivit ve velmi ztížených podmínkách, nad odvahou i strachem jednotlivých aktérů. Dotkli jsme se i tehdy oblíbeného a hodně debatovaného tématu spolupráce s tajnou Státní bezpečností a začali si uvědomovat ošidnost a problematičnost této věci. Nejvíce jsme ale byli fascinováni novostí látky, které se nikdo před námi nevěnoval, a propojením klasického historického výzkumu s pomocí písemných pramenů a doptáváním se u svědků, kterých byla tehdy hojnost, a měli jsme je často

Jiří Hanuš Foto: Ben Skála, CC BY-SA 3.0

před sebou „jako na talíři“, neboť většina z nich působila buď v Brně, nebo jinde na Moravě. Pro mne výzkum znamenal též řadu překvapení: osudy lidí, které jsem předtím znal v jiných situacích a souvislostech, se mi začaly najednou propojovat s osudy davídkovské skupiny. To se týkalo například Stanislava Krátkého (1922–2010), Davídkova biskupa vysvěceného krátce po sovětské okupaci v roce 1968, kterého jsme znali již od začátku osmdesátých let jako oblíbeného faráře z Hrádku u Znojma, nebo třeba Ivana Vladimíra Vítky řečeného Loupežník (1931–2000), který se na počátku devadesátých let angažoval při zakládání Biskupského gymnázia v Brně.

Přiznávám, že velmi atraktivní byl pro nás také fakt, že jsme byli konfrontováni s pozicí obnovující se

oficiální církevní struktury, která začala s jistými obavami sledovat náš výzkum. Některým jejím představitelům se zdálo, že neortodoxie Davidkova jednání (svěcení ženatých mužů, a především dodnes kontroverzní svěcení žen na jáhenky a kněžky) vyvolá – i naší případnou knihou a články tehdy publikovanými na stránkách časopisu *Proglas* – velký a nepoučený zájem veřejnosti. Tento přístup se nám tehdy nezdál adekvátní, mimo jiné proto, že jsme si byli ve svém mladistvém nadšení jisti, že naše podání bude v rámci možností objektivní a přesné. Navíc jsme byli Davídkem a jeho aktivitami zcela fascinováni – nikoli svěcením žen, ale zejména jeho odporem proti bezprávnému komunistickému režimu, jeho odvahou ve vězení i mimo ně, šíří jeho vědomostí a zájmů, promyšlenými programy pro „zlé doby“ a jeho netradičními vzdělávacími i pastoračními metodami.

Obtíže, na něž jsme narázeli

Dalo by se říci, že mírný odpor církevního establishmentu byl pouze epizodický a nepředstavoval jádro našich problémů – spíše šlo o jakési „vnější zpestření“ naší práce. Mnohem obtížnější bylo překonávat mentální bariéry, s nimiž jsme se setkávali u lidí z Davidkova okruhu. Šlo o dva problémy ve formě spojených nádob. Na jedné straně, zvláště na počátku devadesátých let, existovaly ještě jisté pochybnosti o tom, zda je vhodné s určitými informacemi vycházet navenek a otevírat se lidem vedeným badatelskou zvědavostí, jako jsme byli my. Zde jsme měli přece jen výhodu, že jsme se v církevním prostředí pohybovali a že jsme se mohli vykázat jistou důvěryhodností, protože jsme některé aktéry znali i z doby osmdesátých let. Z druhé strany byla přece jen ve skupinách skryté církve obava, aby naše principiální historická otevřenost nezmařila případná jednání ohledně akceptování některých Davidkových experimentů nebo lépe – uznání celého dědictví skrytých církevních aktivit, například ve

formě nějakého církevního sdružení podle kanonického práva. Ve hře byly jistě také kalkulace ohledně oficiálního uznání kněžských, a zejména biskupských svěcení jak z Davidkova okruhu, tak z okruhu jeho žáků a pokračovatelů. Všechny tyto obtíže nebyly tak problematické, neboť se nám po určité době podařilo získat důvěru klíčových postav „davidkovského okruhu“, především sourozenců Ludmily a Josefa Javorových, kteří patřili k nejbližším Davidkovým spolupracovníkům od jeho návratu z vězení v roce 1964 až do jeho smrti. Zvláště Josef Javora (1934–2002), kněz a básník, pro nás představoval velmi autentické a současně vstřícné svědectví o síle i slabinách Davidkova působení, o jeho neutuchající energii, pracovitosti, a hlavně vizionářství. Po několika setkáních jsme získali relativní důvěru i u jeho obezřetné sestry Ludmily, Davidkovy „pravé ruky“ a strážkyně autentického Davidkova odkazu včetně důležitých pramenů.

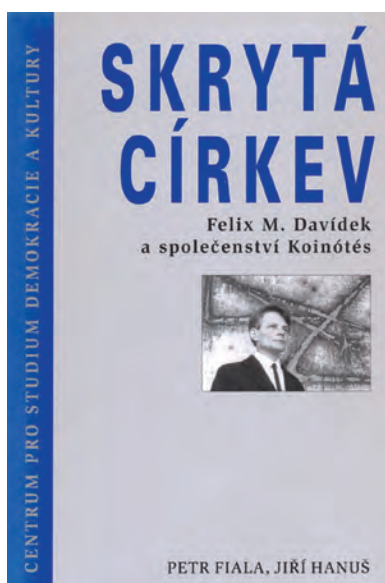
Obtíže byly tedy nakonec spíše vnitřní: jak co nejlépe vyjádřit sílu Davidkovy osobnosti, začlenit ho do historie československé církve i evropského katolicismu, který v šedesátých letech minulého století, kdy byl Davídek na vrcholu sil, prodělával velkou, paradigmatickou proměnu.

Jisté potíže se též objevily při vědomí našich vlastních hranic, daných zejména poznáním, že jsme se museli potýkat s torzovitostí pramenů. Pro skryté či polooficiální křesťanské aktivity z pochopitelných důvodů utajení prostě písemné stopy nezbyly – protože ani nikdy neexistovaly. Byli jsme si zcela vědomi toho, že nevytváříme komplexní obraz této kontroverzní osobnosti, a už vůbec ne celkový obraz doby nebo katolicismu v Československu. Muselo nám stačit, že se jedná o pionýrské dílo mapující unikátní fenomén s určitými nedostatky, které může odstranit pozdější a zevrubnější studium.

Výsledky bádání

K čemu jsme tehdy dospěli? To by se dalo vyjádřit asi na třech úrovních.

Za prvé: Davidkova osobnost. Felix Davídek byl člověk dobrodružné povahy. Projevovalo se to jak v době jeho studií, v jeho kněžských působitích (např. Horním Štěpánově), ve vězení (absence strachu i v mimořádně těžkých podmínkách komunistických věznic), v jeho církevním působení v šedesátých a sedmdesátých letech. Byl osobností velice vitální, inspirativní, někdy provokující svými názory a postoji. Nepatřil k typickým kněžským postavám podle nějakého seminárního vzoru. Lidé, kteří ho dobře znali, si všimli jeho takřka úplné absence strachu či zřídkavé ztráty sebekontroly, což by ukazovalo na jistou psychickou zvláštnost. Jeho pracovitost a schopnost sebezvzdělání byla fascinující, ale velmi netradiční vzhledem ke standardním životním rytmům (pracoval nejčastěji v noci). Dokázal svými názory a způsobem uvažování ovlivnit mnohé své kolegy a žáky, ale s některými se poměrně tvrdě dokázal rozejít, zvláště po slavném „Kobeřickém koncilu“, na němž prosazoval v okruhu svých žáků a příznivců diskuzi o svěcení žen na kněze. Zastával zjevně až „katastrofické“ názory na možné pronásledování křesťanů v Československu a podle toho se řídil i ve svých rozhodnutích. Byl to typ člověka „vůdce“,

který měl velké manažerské, dalo by se říci charismatické schopnosti.

Za druhé: Typ „moravské“ skryté církve. Byli jsme si vědomi toho, že provádíme sondu pouze v rámci jedné z mnoha různých skupin skryté církve, i když jsme byli přesvědčeni, že se v mnohém jednalo o skupinu nejpozoruhodnější. Davídek na rozdíl od pražských či jihočeských skupin vytvořil již v šedesátých letech v podstatě paralelní církevní hierarchickou sktrukturu s rozsáhlými kontakty nejen na Moravě, ale i v Čechách, a zejména na Slovensku, což je v tomto rozsahu středoevropský fenomén. Jednalo se přitom o skupinu, v níž se skloubil starší katolický konzervativní přístup v oblasti dogmatiky a pastoraace s novými impulzy, které úzce souvisely jak s druhým vatikánským koncilem, tak s Davídkovými myšlenkovými výboji a experimenty. Je již dostatečně známo, že na jeho myšlení měl obrovský vliv francouzský jezuita Pierre Teilhard de Chardin a jeho přístup k teologickému výkladu evoluce, který Davídek nejen sdílel, ale ještě ho aplikoval na české církevní poměry a využil ho k vlastnímu chápání eklesiologie i církevní praxe. Zatímco například pro pražské katolické intelektuály typu Jiřího Němce nebo Jana Sokola byl Teilhard jedním z mnoha impulzů, které měly obohatit církevní prostředí, pro Davídka byl Teilhard spíše prorok, který vyzývá k naplnění určitých vizí. Dalo by se říci, že v rámci teilhardovské recepce nenašel ani ve světovém měřítku francouzský jezuita a paleontolog věrnějšího a nadšenějšího stoupence než moravského katolíka Felixe Davídka.

Davídkova eklesiologie může být jistě v mnohém kritizována. Těžko ale zpochybňovat, že vedla k vytvoření funkčního společenství, které bylo schopno i v těžkých podmínkách realizovat vlastní program a které působilo na své okolí pozitivním a inspirujícím dojmem.

Za třetí: povaha komunistického režimu a jeho působení. To, co jsme se také snažili ve svých textech postihnout, byla povaha komunistického režimu, jak se projevoval vzhledem ke svým nepřátelům. Dnes je kritizována určitá poloha, která je považována za překonanou. Kritizuje se pojetí, podle něhož je komunismus zločinná ideologie, jež se projevuje nenávisť a pronásledováním těch, kteří se odmítají přizpůsobit jak komunistickému vidění světa a člověka, tak trvají na demokratických principech sdílení moci. Nevím. Byli jsme samozřejmě v devadesátých letech ovlivněni tímto pojetím a pokládali jsme ho za samozřejmé. Považovali jsme za nutné připomenout protikomunistický odboj – a ten Davídek s jeho společenstvím rozhodně představoval – a současně způsob, jakým se lidé bránili proti stalinskému teroru (Davídek strávil ve vězeních čtrnáct let!) a posléze proti utopickému pojetí údajně humanistického „socialismu s lidskou tvářící“ a posrpnové morální devastaci společnosti. Nezajímali nás v té době přizpůsobiví lidé, kteří s režimem sjednávali kompromisy rozmanitého druhu. Zajímali nás lidé Davídkova typu, bojovní, stateční a ryzí, kteří se rozhodli proti komunismu s veškerým nasazením bojovat. Davídek byl přitom typ bojovníka – protikomunistického partyzána. Až do konce

Petr Fiala

Foto: ODS, CC BY-SA 4.0

života si budu pamatovat jeho výrok z poloviny šedesátých let: *Ve svém životě nelituji dvou skutečností: že jsem se stal katolickým knězem a že jsem byl věznem komunistického režimu!* Ano, historikové se mohou samozřejmě věnovat všem aspektům společenského života a k dějinám komunismu v Československu patří i ti, kteří se spokojili s přežíváním, kompromisy a „smlouvami“ s husákovským gulášovým režimem. Historik má povinnost zmiňovat celou pravdu. My jsme se během poloviny devadesátých let rozhodli znázornit jednu z jejích facet, jak jsme byli tehdy přesvědčeni a jsme dosud – tu následováníhodnější. Dodnes si myslím – a snad mohu mluvit i za svého kolegu Petra Fialu – že historik má právo vyjádřit vlastní postoj i volbu svého tématu a svých hrdinů. pd